

Отримано: 10 січня 2020 року

Прорецензовано: 23 січня 2020 року

Прийнято до друку: 29 січня 2020 року

e-mail: lilia.chernysh@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77)-84-86

Черниш Л. З., Кошлань М. В. Антитеза, як семантична особливість стилю Йозефа Рота у трансформації понятійних одиниць трагізму та краси. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 84–86.

УДК: 81`367.335:82-32

Черниш Ліля Зенонівна,
кандидат філософських наук, доцент
Кошлань Марія Володимирівна,
асистент

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

**АНТИТЕЗА, ЯК СЕМАНТИЧНА ОСОБЛИВІСТЬ СТИЛЮ ЙОЗЕФА РОТА
У ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОНЯТІЙНИХ ОДИНИЦЬ ТРАГІЗМУ ТА КРАСИ**

У статті розглядається антитеза, як одна із стилістичних фігур художнього твору «Левіафан» Йозефа Рота та є певною ознакою ідіостилу цього автора. Антитеза представлена автором у цих творах не як порівняння двох слів, словосполук тощо, а як порівняння, протиставлення двох світів – реального та омріяного, за допомогою якого автору вдалося передати трагізм через красу, що можна вважати винятковим різновидом антитези та надати їй дефініцію стилістичної антитези. В даному контексті антитеза є тою мовною одиницею, що визначає трансформацію понятійних одиниць трагізму та краси і створює таким чином, понятійний дискурс.

Ключові слова: теза, антитеза, ідіостиль, семантична особливість, емоційний тонус, понятійний дискурс, стилістична фігура.

Lilia Z. Chernysh,
Ph.D., Docent
Maria V. Koshlan,
Assistant

National University «Lviv Polytechnic», Lviv

**ANTITHESIS AS A SEMANTIC FEATURE OF JOSEPH'S STYLE
IN THE TRANSFORMATION OF CONCEPTUAL UNITS OF TRAGEDY AND BEAUTY**

The article examines the antithesis as one of the stylistic figures of Leviathan's artistic work, which is a crucial element of conceptual discourse and allows us to speak about the isolation of Joseph Roth's idiosyncrasy.

The antithesis presented by the author in the work of Leviathan is not just a comparison of two words, phrases, sentences, etc., but comparison and even a juxtaposition of the two worlds – the real and the dreamed one. Through this antithesis, the author managed to convey the tragedy of the dreamed world through beauty, through descriptions of the main character, because of the contrast between the beautiful, the ugly, the weak, the strong, the pale, the bright, which gives the work a specific colour and can be considered an exceptional kind of antithesis.

Using concepts such as comparison and antithesis, we can say that a comparison is a litmus unit. It defines the essence and truth of a phenomenon, and if we speak of a language that also reflects the spiritual side of native speakers, namely: mentality, value system, morality, then we are talking about style and the author in whose language we discover being. After all, antithesis opens many ways for individual style, because it has different stylistic functions and contributes to the immersion in the essence of the phenomenon that we know.

In this context, it is possible to distinguish such kind of antithesis as stylistic antithesis, which not only isolates the idiosyncrasy of the author but is also a critical linguistic and stylistic unit of the whole conceptual discourse.

Key words: thesis, antithesis, idiosyncrasy, semantic feature, emotional tone, conceptual discourse, stylistic figure.

Одним з надзвичайно важливих аспектів пізнання світу та реальності є знаряддя, за допомогою якого ми пізнаємо важливі для нас речі. Це є і набутий досвід, і мова, яка залишається чи не найважливішим носієм інформації. Не завжди, на жаль, набутий для пізнання досвід є тим очікуваним пізнанням, до якого прагнемо. Власне, за допомогою мови пізнаємо, відтворюємо та порівнюємо події, явища тощо. Порівняння та протиставлення тези антитезі – це той лакмусовий ідентифікатор, який визначає сутність та правдивість того чи іншого явища і, якщо ми говоримо про мову, яка віддзеркалює в тому числі і духовну сторону носіїв мови, а саме: менталітет, систему цінностей, мораль, то й говоримо про стиль та автора, мовою якого пізнаємо буття. Адже антитеза відкриває багато доріг для індивідуального стилю, тому що вона має різні стилістичні функції і сприяє заглибленню у суть явища, яке пізнаємо. Але саме мова допомагає розкрити індивідуальний стиль автора. Індивідуальність та історичність зумовлюють ідіостиль письменника, а художній текст несе на собі відбиток авторських переживань, уявлень та навіть автобіографічні уривки.

Антитеза не є новим явищем, її досліджували такі вчені, як Л. О. Новіков, який поділяє її на нерозгорнуту та розгорнуту, М. Ільченко, який вважає, що антитеза полягає у драматичному запереченні певної тези, О. М. Рижко, яка в основу антитези кладе філософське розуміння світу як єдності протилежностей, М. П. Брандес, яка доводить, що антитеза – це стилістична фігура, яка побудована на підкресленому протиставленні протилежних понять.

Аналізуючи ці визначення дослідників антитези та, досліджуючи стиль Йозефа Рота, можемо доповнити антитезу розгорнуту та нерозгорнуту завуальованим протиставленням понять, які так яскраво представлені у досліджуваному нами творі. Шукаючи драматичне заперечення певної тези, знаходимо його у протиставленнях описів головного героя – продавця коралів.

Посилаючись на філософське розуміння світу, як єдності протилежностей, знаходимо абсолютно протилежні риси характеру головного героя, які поєднані в одній особі, що передає філософське ставлення героя до світу.

Як приклад для аналізу антитези, як семантичної особливості, яка відрізняє ідіостиль автора, вибрано твір Йозефа Рота, де антитеза представлена у надзвичайно розгорнутому виді, не окремими словами, не окремими словосполученнями чи реченнями, а цілими абзацами, описами. Адже Йозеф Рот – це автор, який за визначенням Георга Лукача: “...письменник-реаліст виняткових здібностей” [5, с. 433].

Йозеф Рот вмів настільки гостро передати душевний стан своїх героїв, що складається враження, наче він описує свої переживання, нездійснені мрії, світ, в якому він живе і світ, про який він мріє. Водночас у творі Йозефа Рота «Левіафан» маємо протиставлення світу, в якому живуть головні герої, протиставлення певного незадоволення сьогоденням мріям про невідомий світ, про світ уявний, в певній мірі вигаданий. На жаль, твір має трагічний кінець, що зумовлений протиставленням, тобто антитезою, реальності та мрій. Але яка це антитеза!

Це цілі абзаци описів прекрасного та сумного, це саме той ідіостиль, який передає увесь трагізм у прекрасному. Тут є присутні і порівняння за емоційним тонутом, і порівняння простих, побутових речень, протиставлених один одному у форматі теза – антитеза. Оповідання «Левіафан» є прикладом такого ідіостилу, де антитеза представлена не тільки виключно мовним явищем, скільки мовно-стилістичним, що являє собою свого роду окремий різновид антитези, як більш широкого, розгорнутого мовно – стилістичного явища, за допомогою якого можна прослідкувати філософське розуміння світу, як єдності протилежностей. Це і визначає **актуальність** даної розвідки.

Метою нашого дослідження є виокремити певний різновид антитези, як не лише явища мовного, але й стилістичного, антитези, яка продемонстрована цілими абзацами, які передають протиставлення прекрасного трагічному. У творах Йозефа Рота простежуємо чітке протиставлення тези антитезі...

“Sie meinten es gut mit ihm, sie liebten ihn sogar, diesen stillen, langaufgeschossenen, rothaarigen Juden mit den treuerherzigen und manchmal verträumten porzellanblauen Äuglein, in denen die Ehrlichkeit wohnte, die Redlichkeit des Handelns, die Klugheit des Fachmanns und zugleich die Torheit eines Menschen, der niemals das Städtchen Progrady verlassen hatte.” Здавалося би, де тут можна знайти антитезу? Бачимо протиставлення тихого, замріяного чоловіка, який, ймовірно, живе у своєму світі і, водночас, здатність цього ж чоловіка промовляти, переконувати, як одна із основних заповук вдалої торгівлі. Можемо вважати цю антитезу завуальованою, що є складовою нерозгорнутої антитези і являє собою різновид антитези стилістично автора.

Es war ein hartnäckiger Kampf, den der magere Jude allein gegen eine gewaltige Mehrzahl geiziger und mißtrauischer, kräftiger und manchmal gefährlich betrunkenen Männer auszufechten hatte. Натомість тут знаходимо протиставлення фізичних даних, тобто один худорлявий єврей проти цілої групи міцних, кремезних чоловіків.

Hier hatte er einen Bund Korallen zu billig verkauft, dort einen kleinen Diebstahl nicht bemerkt, heute einem alten Kunden keine Draufgabe geschenkt, gestern dagegen einem neuen und gleichgültigen eine ziemlich wertvolle Kette. Маємо антитезу, де протиставлені поняття «дешевий» та «коштовний», причому обидва поняття стосуються дій однієї і тої ж самої особи, можливо, як прояв відсутності будь-яких принципів, або прояв зміни настрою? Або філософське світосприйняття?

Im Innern Nissen Piczeniks aber jubelte gleichzeitig eine fremde und dennoch wohlvertraute Stimme: Piczenik geht zu den Korallen! Як можна мати водночас голос і чужий, і сповнений довіри? Чи є ця антитеза прямою чи завуальованою?

Korallen trägt übrigens hoch und nieder, sie erhöhen den Niederen und den Höhergestellten zieren sie. Korallen kann man morgens, mittags, abends, und in der Nacht, bei festlichen Bällen zum Beispiel tragen, im Sommer, im Winter, am Sonntag und an Wochentagen, bei der Arbeit und in der Ruhe, in fröhlichen Zeiten und in der Trauer. Наче в продовження протиставлення рис характеру та фізичних даних головного героя, автор навіть протиставляє корали, якими торгує це самий герой, наче влітаючи тезу та антитезу в один сюжет, переплітаючи прямий опис з описом опосередкованим, який, можливо, створює ще більше протиріччя у сюжеті. Антитеза є завуальованою, нерозгорнутою.

Noch niemals hatte der schweigsame Korallenhändler eine so lange und so eifrige Rede vor lauter fremden Menschen gehalten. І знову маємо повторення при описі головного героя, наче автор ще раз підкреслює, наскільки різними можуть риси, приртаманні одній людині. Теза і антитеза.

Ach ja: es war nicht mehr der alte kontinentale Nissen Piczenik, der da mit einem bewaffneten Matrosen sprach, es war nicht der Nissen Piczenik aus dem kontinentalen Progrady, sondern ein ganz neuer Mann, so etwa wie ein Mensch, dessen Inneres nach außen gestülpt worden war, ein sozusagen gewendeter Mensch, ein ozeanischer Nissen Piczenik. Ihm selbst schien es, daß er nicht aus der Eisenbahn gestiegen war, sondern geradezu aus dem Meer, aus der Tiefe des Schwarzen Meeres. So vertraut war er mit dem Wasser, wie er niemals mit seinem Geburts- und Wohnort Progrady vertraut gewesen war. Продовжуючи сюжет, автор представляє головного героя наче оновленого, наче такого, який нарешті вирвався зі світу, де він був мовчазний і невпевнений, у світ, про який він завжди мріяв, до якого він прагнув. І ось зараз автор представляє його уже не посереднім продавцем коралів, а людиною океану...Чи маємо, знову ж таки, тезу та антитезу завуальовану, чи, так би мовити тезу-антитезу мовленнєву? Чи можливо автор використовує тезу – антитезу з метою довести читача до логічного драматичного розвитку подій?

An die blütenweißen, die rabenschwarzen, die korallenroten – ja die korallenroten – Wände der Schiffe, der Boote, der Kähne, der Segeljachten, der Motorboote schlägt zärtlich das ewig plätschernde Wasser, nein, es schlägt nicht, es streicht die Schiffe mit hunderttausend kleinen Wellchen, die wie Zungen und Hände in einem sind, Zünglein und Händchen in einem. Das Schwarze Meer ist gar nicht schwarz. In der Ferne ist es blauer als der Himmel, in der Nähe ist es grün wie eine Wiese. Сюжетна лінія тези та антитези прослідковується у, здавалося б, простих описах: море, стіни корабля...Але які це описи у виконанні Йозефа Рота – це не просто білий, чорний колір, а колір – *blütenweis* und *rabenschwarz*, навіть стіни корабля, човна були не просто червоні, а *korallenrot*.

Це протиставлення, це відтворення тези – антитези надає твору своєрідного сюжету і є, знову ж таки, ознакою ідіостилу Йозефа Рота. Так само, як і наступне речення, де протиставлені кольори чорний і біло-золотий, тобто не просто білий або золотий, а саме таке поєднання підсилює протиставлення – теза – антитеза.

Vor der strahlenden weißgoldenen Pracht des Offiziers nimmt er die schwarze Mütze ab, und seine roten geringelten Haare flattern im Wind.

Gott hat den Menschen Augen gegeben, das ist wahr, aber was sind gewöhnliche Augen gegen Augen, die durch ein Fernglas sehn? Gott hat den Menschen Augen gegeben, aber auch den Verstand, damit sie Fernrohre erfinden und die Kraft dieser Augen verstärken!

Чи не хоче автор через тезу «звичайні очі» та антитезу «очі, які дивляться через бінокль», тобто сприймають світ не таким, як він є насправді, а через призму, показати, що це два різні світи – світ, який ми сприймаємо очима і світ, який нам допомагає відтворити штучний прилад, тобто світ або віддалений, або наближений, залежно від того, яким ми цей світ хочемо сприймати.

Er hatte sich vorgenommen, sofort nach dem Abschied vom jungen Komrower nach Progrody zurückzufahren. Aber er blieb dennoch in Odessa.

І знову сумління, і знову протиставлення: рішення їхати відразу додому і все-таки антитеза – залишитись в Одесі. І знову цей світ, сповнений протиріччя, сумнівів, певне незадоволенням своїм життям. Пошук гармонії, філософський драматизм.

Er wünschte sich in diesen Stunden Söhne und Enkel – und es war kein Zweifel – er hätte sie alle zur See geschickt, Matrosen wären sie geworden. Indessen lag, unfruchtbar und häßlich, seine Frau daheim, in Progrody.

Протиставлення мрії, в даному контексті це – море і реальність, та дружини, яка виглядала потворною... Чи не закладена в цій тезі антитеза про те, що мрія колись стає реальністю і не тільки не манить до себе, а й втрачає елемент прекрасного. Мабуть, дружина, теж колись була мрією, як зараз, для прикладу, море... За допомогою цієї тези антитези знаходимо філософське осмислення світу, його цінностей.

Zu Haus, in Progrody, war indessen die Saison für Korallen. Dies wußte Nissen Piczenik wohl, aber es war ja nicht mehr der alte kontinentale Nissen Piczenik, sondern der neue, der neugeborene ozeanische.

Und am Abend, wenn Nissen Piczenik aus dem Bethaus heimkehrte, erwartete ihn nicht mehr der helle Gesang der schönen Mädchen, sondern lediglich seine Frau, der gewohnte Teller mit Zwiebeln und Rettich und der kupferne Samowar.

І знову протиставлення гарних дівчат і його дружини.

Und seine dunklen Augen, die man im ersten Moment für sanft hätte halten können, glühten von Sekunde zu Sekunde so stark, daß eine merkwürdige Brandröte mitten in ihrer Schwärze aufglühte. Unter dem schwarzen gezwirbelten Schnurrbärtchen lächelten weiß und schimmernd die Mausezähnnchen des Lakatos.

Просте протиставлення тези і антитези, чорного і білого, чітко окреслені кардинально протилежні полюси.

Und da kein Kunde mehr zu Nissen Piczenik kam, gab er daran nicht etwa den falschen Korallen die Schuld, sondern dem strengen Winter. Indessen war der Laden des Herrn Lakatos in Sutschky immer überfüllt. Und bei ihm kauften die Bauern die tadellosen und billigen Korallen aus Zelluloid und nicht die echten bei Nissen Piczenik.

Дешеві корали протиставлені правдивим. Як теза – світ реальний і антитеза – світ омріяний, нерозгорнута антитеза...

Aus einem toten Material machte man Korallen, die aussehen wie lebendige und noch schöner und vollkommener waren als echte und lebendige! Was war, damit verglichen, die Gehirnerschütterung der Frau?

Автор подає тезу про корали, які виглядають, як живі, правдиві і, натомість, дружина, яка постраждала від струсу мозку і не йде в жодне порівняння з прекрасними, живими коралами. Протиставлення реального, живого і того, що теж було колись прекрасним, але вже відцвіло. Трагічно...

Er kaufte ihr einen der dauerhaftesten Grabsteine und ließ ehrende Worte in diesen einmeißeln. Und er sprach morgens und abends das Totengebet für sie. Aber er vermifste sie keineswegs.

Як бачимо є теза про те, що, хоча герой і молився про дружину, тим не менше він не відчував в жодному випадку її відсутності. Теза піклування про близьку людину і водночас антитеза відсутності потреби в цій людині.

Er sehnte sich nach dem Frühling. Und als er endlich kam, erkannte Nissen Piczenik, daß er sich umsonst nach ihm geseht hatte.

Маємо тезу “весна”, про яку мріяли, яку очікували і, як результат, антитеза – даремне очікування. Знову розбиті мрії, знову невиправдане очікування, знову протиставлення омріяного і реального.

Nun aber war der Frühling da, immer wärmer brütete die Sonne, jeden Tag wurden die Eiszapfen an den Dächern kürzer und die schmelzenden Schneehaufen am Straßenrand kleiner – – und keine Kunden kamen zu Nissen Piczenik.

Es wurde immer wärmer, der Schnee verschwand, der linde Regen regnete, die Veilchen in den Wäldern sprossen, und in den Sümpfen quakten die Frösche: aber kein Kunde kam.

Знову теза “весна”, „фіалки” і антитеза – невиправдані очікування – жодного клієнта. Теза очікуваного, бажаного і антитеза – розчарування від того, що очікуване не відбулось. В якийсь дивний спосіб, Йозеф Рот протиставляє протягом цілого оповідання тезу антитезі – мрії, очікування і реальний світ, красоти і потворності.

Viele gute Leute von Progrody sagten nicht mehr: Hier geht der Korallenhändler vorbei — sondern sie sagten einfach: Nissen Piczenik geht eben vorbei – er war ein großer Korallenhändler.

Теза “торговець коралами” і антитеза – просто ім’я. Немає пафосності, немає відчуття власної вартості, а є просто звичайний громадянин... Є філософське протиставлення, є присутній драматизм, до якого автор веде нас протягом цілого оповідання, протягом постійного протиставлення, використовуючи тезу та антитезу, яка є основною семантичною особливістю не тільки даного оповідання, але й усього стилю Йозефа Рота.

Висновки: Тема визначення ідіостилу Йозефа Рота у понятійному дискурсі є темою для тривалого дослідження. Як бачимо в оповіданні “Левіафан” чи не основною ознакою є протиставлення тези та антитези. Антитеза є і розгорнутою і нерозгорнутою, і філософським відображенням драматизму, який переданий порівнянням красивого та трагічного, реального та омріяного, постійні сумління. Присутність антитези є основною ознакою ідіостилу Йозефа Рота, що дає можливість досліджувати творчість цього автора на предмет семантичних, стилістичних та інших мовних явищ та є великим полем для дослідження стилю Йозефа Рота у майбутньому.

Література:

1. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс. М.: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. 416 с.
2. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке: Семантический анализ противоположности в лексике. М., 1973. 290 с.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 215 с.
4. Рижко О. М. Практична стилістика: навчальний посібник. К.: НАУ, 2010. 320 с.
5. Lukács G. Radetzky marsch. *Joseph Roth. Leben und Werk* / D. Keel, D. Kampa. Zürich, 2010. S. 432–439.